

Література

1. Вайнцвайг П. Десять заповедей творческой личности. - М.: Прогресс, 1990
2. Кондрашова Л.В. Теоретические основы воспитания нравственно-психологической готовности студентов педагогического института к профессиональной деятельности: Дисс... докт. пед. наук. - М., 1990
3. Лук А.Н. Психология творчества. - М.: Наука, 1978
4. Меерович М.И., Шрагина Л.И. Интеллектуальный тренинг как форма проведения занятий по развитию воображения и мышления // Проблемы непрерывного образования на современном этапе / Материалы междунар. науч.-метод. конф. - Тирасполь, 1993

І.О.Пальшкова

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА В ПЕРІОД ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ

В статье рассматривается проблема формирования профессионально-педагогической культуры в разделе прохождения студентами педагогической практики. Анализируются теоретические принципы разработки данной проблемы: организационная структура и критерии успеваемости.

The problem of formation of the professional-pedagogical culture in the rip of the passing the pedagogical practice by students is examined in the article. Theoretic principles of treatment this problem are analyzed, it is organized structure and levels its successful.

В умовах соціально-економічних змін у нашому суспільстві підвищився попит на соціально активну творчу особистість, здатну самостійно приймати рішення і нести особисту відповідальність за них. Це особливо стосується особистості педагога, професіоналізм та компетентність якого є провідною умовою успішного розвитку підростаючого покоління.

Проблема підвищення рівня професійної компетентності майбутнього вчителя, здатного вільно і активно мислити, моделювати навчально-виховний процес, самостійно генерувати і втілювати нові ідеї та технології навчання і виховання є актуальною, оскільки, по-перше, професійно компетентний учитель має позитивний вплив на формування творчих учнів; по-друге, зможе досягти кращих результатів у своїй професійній діяльності; по-третє, сприяє реалізації професійних можливостей.

Професійно-педагогічна культура майбутнього вчителя починає формуватися у процесі його навчання у вузі. Її підґрунтям є засвоєння фундаментальних, спеціальних, психолого-педагогічних знань та педагогічних умінь та навичок. Оволодіння практичними уміньми у студентів особливо активно відбувається в період проходження педагогічної практики. Педагогічна практика створює умови, адекватні умовам самостійної педагогічної діяльності, оскільки характеризується численними функціями: освітньою, розвиваючою, виховною, а також відносинами з учнями, батьками, вчителями.

Метою нашого дослідження є вивчення шляхів формування професійно-педагогічної культури майбутнього педагога в період проходження педагогічної практики.

Педагогічна практика – це форма професійного навчання, яка ґрунтується на фундаментальних, спеціальних і психолого-педагогічних знаннях, які забезпечують практичне пізнання закономірностей та принципів професійної діяльності, дозволяє оволодіти способами її організації, тобто є „професійним випробуванням” на придатність до педагогічної діяльності.

Загальні питання формування особистості вчителя, його професійної компетентності аналізуються в працях О.О.Абдулліної, Б.Г.Ананьєва, Ю.К.Бабанського, Є.В.Бондаревської, Ф.Н.Гоноболіна, В.А.Кан-Калика, Н.В.Кузміної, О.О.Леонтєва, В.О.Сластьоніна, А.І.Щербакова та ін. Проблеми, що досліджувалися вченими, носять різноманітний характер і стосуються впливу умов навчання, становлення і розвитку особистісних якостей, розвитку

творчості майбутнього вчителя, формування окремих компонентів професійної діяльності, системи підвищення кваліфікації тощо. Однак слід відзначити, що в даний час проблема формування професійно-педагогічної культури майбутніх учителів у ході проходження педагогічної практики окремо не висвітлювалася. Тому метою нашого дослідження є вивчення педагогічних умов формування професійно-педагогічної культури студентів у період проходження педагогічної практики.

Проведене нами опитування серед студентів Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К.Д.Ушинського показало, що серед всіх форм роботи, що впливають на формування професійно-педагогічної культури майбутніх педагогів провідне місце займає педагогічна практика (96,7% студентів вказали на це). При плануванні нашого дослідження ми виходили з того, що поєднання всіх компонентів професійно-педагогічної культури (професійні знання, професійні вміння, професійно значущі якості особистості) дають змогу сформувати особистість майбутнього педагога.

Перед проведенням дослідження нами була розроблена модель формування професійно-педагогічної культури майбутнього педагога в умовах педагогічної практики. При розробці моделі ми виходили з наступних положень:

- педагогічна практика сприяє переходу від первинного уявлення про професію до оволодіння необхідними професійними знаннями, формування вмінь, професійно значущих якостей майбутнього вчителя;
- педагогічна практика сприяє професійному самовизначенню студентів;
- педагогічна практика сприяє формуванню професійно-педагогічної культури студентів на кожному її етапі, удосконаленню існуючих умінь та навичок.

Ми виокремили три блоки необхідних передумов, що забезпечують ефективність процесу: науково-методичний, навчально-виховний, організаційний.

До науково-методичного блоку ми віднесли:

- розробку програми формування професійної компетентності студентів у період педагогічної практики;

- моделювання умов, ситуацій, в яких перевіряються і розвиваються професійні знання, вміння та професійно значущі якості особистості;

- розробку змісту, форм і методів організації педагогічної практики студентів з метою формування їхньої професійно-педагогічної культури (практикуми „Занурення в педагогічну науку”, „Класний керівник – організатор спільної діяльності учнів”, навчально-виховну і стажерську педагогічні практики; групові та індивідуальні консультації, тренінгові заняття, моделювання педагогічних ситуацій, організація імітаційних та організаційно-діяльнісних ігор тощо).

Навчально-виховний блок містить:

- розробку програми педагогічної практики, що забезпечувала розвиток у студентів професійних знань, умінь, професійно значущих якостей особистості;

- створення науково-методичної бази проведення педагогічної практики і самостійної роботи студентів на кожному етапі її проходження;

- розробку навчальних планів та програм, що забезпечують проходження педагогічної практики студентами і формування у них професійно-педагогічної культури.

До організаційного блоку належать:

- інтеграція діяльності освітніх установ (школа, ліцей, гімназія, коледж) і Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К.Д.Ушинського на методичному, виховному і дидактичному рівнях;

- побудова процесу формування професійної компетентності студентів університету на принципах гуманізації, демократизації, особистісно-орієнтованої спрямованості, індивідуалізації та диференціації тощо.

Компонентами функціонування процесу педагогічної практики є умови функціонування та умови розвитку. До умов функціонування належать умови, що забезпечують повсякденну діяльність суб'єктів процесу формування професійно-педагогічної культури в період проходження педагогічної практики: фінансові, матеріально-технічні, кадрові, науково-

методичні, нормативно-правові, організаційно-управлінські тощо. До умов розвитку належать умови, що сприяють формуванню якісних змін у результаті цілеспрямованого процесу формування професійно-педагогічної культури. Це можуть бути як зовнішні умови (вибір бази педагогічної практики, навчальні програми тощо), так і внутрішні умови (інноваційна діяльність освітніх установ, реалізація творчих можливостей студентів, індивідуальний підхід до студентів тощо).

Елементами організаційної структури є цілі, функції, зміст, методи і форми взаємодії суб'єктів педагогічної практики: методистів – викладачів університету, методистів-учителів шкіл, студентів, досягнуті при цьому результати.

Цілями формування професійно-педагогічної культури в період педагогічної практики є соціальні, психологічні, дидактичні та виховні. Кожен суб'єкт процесу формування професійно-педагогічної культури має свої цілі. Для університету головною метою є формування у студентів готовності до педагогічної діяльності, відповідального ставлення до майбутньої професійної діяльності, забезпечення інтеграції теоретичних та практичних знань, умінь, навичок, потреби в самопізнанні та самовдосконаленні, що буде сприяти скороченню адаптаційного періоду випускників, які починають свою професійну діяльність. Головною метою освітньої установи в період педагогічної практики є надання допомоги студентам у процесі адаптації до педагогічної діяльності, до соціальної ролі вчителя і виконання професійних функціональних обов'язків; формування потреби в самоосвіті та самовдосконаленні знань, умінь та навичок, одержаних у процесі навчання у вузі; виховання позитивного емоційного ставлення до педагогічної професії. Метою студентів у період педагогічної практики є формування педагогічних умінь і використання одержаних у період навчання у вузі професійних знань, педагогічного досвіду, оволодіння методами самопізнання та самовдосконалення.

Серед функцій процесу формування професійно-педагогічної культури в період педагогічної практики ми виокремили функції навчання, розвитку та виховну. Функція

навчання полягає в закріпленні і удосконаленні психолого-педагогічних, методичних знань, умінь та навичок, одержаних у ході навчання у вузі, та їх реалізації в професійній діяльності. Функція розвитку спрямована на формування особистісних і професійно значущих якостей студентів у період педагогічної практики і надання їм допомоги у здійсненні професійних спроб з метою професійного самовизначення. Виховна функція спрямована на формування гуманістичної спрямованості особистості студентів і корекцію ціннісних орієнтацій в період педагогічної практики.

Зміст діяльності студентів у період педагогічної практики носить багатоплановий характер і сприяє:

- формуванню вмінь педагогічної діяльності: спостереження, прогнозування, діагностування, аналізу, визначення цілей і завдань навчально-виховного процесу, відбору змісту навчання і виховання, вибору методів, форм, прийомів, засобів навчання і виховання, організації педагогічної взаємодії тощо;

- розширенню і поглибленню системи психолого-педагогічних, методичних знань, умінь та навичок; формуванню професійно значущих якостей, навичок самоосвіти, самовдосконалення;

- формуванню педагогічної творчості у процесі здійснення професійної діяльності.

Зміст діяльності в період проходження педагогічної практики сприяє закріпленню теоретичних положень психолого-педагогічної науки, реалізації даних положень в практичній діяльності, розвитку творчих здібностей студентів, формуванню педагогічного мислення, самостійності і активності студентів у процесі засвоєння ними педагогічних умінь, а також формування мотивації професійної діяльності, розвитку професійно значущих якостей на базисі поступового входження в професійну діяльність і оволодіння професійними функціональними обов'язками.

Серед основних форм організації діяльності по формуванню професійно-педагогічної діяльності в період педагогічної практики ми виокремили індивідуальні та групові консультації, організацію взаємовідвідування студентами уроків

і позакласних заходів, моделювання педагогічних ситуацій, організацію імітаційних та організаційно-діяльнісних ігор, практичні завдання з психолого-педагогічних та методичних проблем освітніх установ, обмін досвідом, зустрічі з учителями-методистами, педагогічні читання, організацію самостійної роботи студентів по вивченню психолого-педагогічної та методичної літератури тощо.

До методів формування професійно-педагогічної культури ми віднесли: діагностики, формування якостей вчителя, організації діяльності, контролю і самоконтролю. Методи діагностики включають анкетування, тестування, аналіз досвіду і результатів діяльності, вивчення професійно важливих якостей і динаміки формування професійно-педагогічної культури. Серед методів формування якостей особистості ми виокремили імітаційні та ділові ігри, наукові та педагогічні конференції, індивідуальне консультування, індивідуальні програми з самовиховання та самовдосконалення. Методи організації діяльності включають установочні та підсумкові конференції, моделювання педагогічних ситуацій з проблемних питань, організацію взаємовідвідувань студентами уроків та позакласних заходів тощо. Методи контролю та самоконтролю спрямовані на організацію самопізнання з метою формування у студентів професійно важливих якостей; самоаналіз студентами результатів власної педагогічної діяльності в період педагогічної практики тощо.

До засобів формування професійно-педагогічної культури ми віднесли урок і позакласні заходи вчителів-методистів, монографії з психолого-педагогічних проблем, методики викладання, передовий педагогічний досвід, відеоматеріали тощо.

Звичайно, що забезпечення організації педагогічної практики студентів неможливе без обґрунтованого критеріально-оцінного апарату, який дає змогу оцінити рівень сформованості професійно-педагогічної культури кожного суб'єкта залежно від його індивідуальності, можливості контролювати підвищення ефективності роботи в ході заходів, спрямованих на формування професійно-педагогічної культури.

З цією метою нами розроблені критерії успішності формування професійно-педагогічної діяльності.

Ми виокремили систему критеріїв формування професійно-педагогічної культури студентів у період проходження ними педагогічної практики: пізнавальні, емоційні, діяльнісні та регулятивні.

Метою вищої педагогічної освіти є формування стійкого бажання і прагнення займатися педагогічною діяльністю професійно; системи наукових знань про цю діяльність, вміння використовувати ці знання як інструмент професійного мислення і розв'язання професійних завдань.

“Дослідники відзначають, що знання, взяте в його відношенні до практичної діяльності, є не просто продуктом засвоєння ... але й знаряддям регуляції його професійного мислення та діяльності. Регулятивна функція... знання виявляється в тому, що воно, утворюючи категоріальний апарат мислення спеціаліста, використовується ним для побудови конструктивних принципів і критеріїв аналізу практичної діяльності” [8,4-5].

Критеріями ефективності формування професійно-педагогічної культури студентів є оволодіння знаннями та вміннями, регламентованими вимогами вузівської підготовки:

- системою фундаментальних знань;
- професійними поняттями та термінологією;
- досвідом видатних педагогів минулого і вмінням визначати межі їх застосування в сучасній педагогічній практиці;
- знаннями важливих сучасних наукових теорій і вмінням їх використовувати для аналізу і проектування процесів у власній практиці;
- знаннями засад теорії та основних функцій управління та вміннями їх використовувати у власній професійній діяльності;
- вмінням орієнтуватися в основних джерелах інформації;
- вмінням теоретично обґрунтовувати власні професійні дії;
- вмінням аналізувати та оцінювати, а також коригувати власну професійну діяльність.

Таким чином, модель формування професійно-педагогічної культури в умовах педагогічної практики включає

організаційну структуру, в якій представлені суб'єкти педагогічної практики: університет, освітні установи та студенти. Компонентами організаційної структури є цілі, функції, зміст, методи, форми і засоби взаємодії суб'єктів педагогічної практики. Компонентами функціонування педагогічної практики є умови функціонування і умови розвитку. Критеріями успішності формування професійно-педагогічної культури студентів у період проходження практики є пізнавальні, емоційні, діяльнісні та регулятивні.

Перспективами подальших досліджень є реалізація моделі формування професійно-педагогічної культури студентів в умовах педагогічної практики та перевірка її ефективності.

Література

1. Абдуллина О.А., Загрязкина Н.Н. Педагогическая практика студентов: Уч.пособие для студентов пед.ин-тов. – 2-е изд., перераб. и дополн. – М.: Просвещение, 1989
2. Ананьев Б.Г. Избранные психологические труды: В 2 т. – М., 1980
3. Бабанский Ю.К. Избранные педагогические труды. – М.: Педагогика, 1989
4. Гоноболин Ф.Н. Книга об учителе. – М., 1965
5. Кузмина Н.В. Методы исследования педагогической деятельности. – Л., 1970
6. Левитан К.М. Личность учителя. – Саратов, 1990
7. Леонтьев А.А. Педагогическое общение. – М., 1979
8. Повышение эффективности формирования профессионально-педагогических умений и навыков учителя: Тезисы докл. междунар. науч. конф. 4-7 февраля 1991 / Отв. Ред. А.А. Орлов. – Тула: ТГПИ, 1999
9. Слостенин В.А. О современных подходах к подготовке учителя // Технология психолого-педагогической подготовки учителя к воспитательной работе. – Барнаул, 1996
10. Щербаков А.И. Совершенствование системы психолого-педагогического образования будущего учителя // Вопросы психологии, 1981

ФОРМУВАННЯ ВОКАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ В КОНТЕКСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ

В статье раскрывается сущность и элементы понятия «вокальной культуры». Особое внимание уделяется формированию вокальной культуры будущих учителей музыки. Предлагаются методические рекомендации, способствующие воспитанию голоса. Становление и развитие профессиональных навыков рассматривается в контексте стилевых особенностей музыкальной культуры.

The essence and elements of "vocal culture" notion are shown in this article. Particular attention is paid to the forming of future music teachers' "vocal culture". Some methodological recommendations, which influence on voice progress, are given. The development of professional experience in the context of music culture's style peculiarity is considered.

В зв'язку з перспективами подальшого розвитку вищої школи, перед педагогічними вузами постає ряд важливих задач: виховання професіоналізму майбутнього вчителя музики, що завжди знаходиться в пошуку найбільш раціональних, ефективних засобів впливу на учнів, та виховання його творчої особистості.

Професійна підготовка майбутнього вчителя неможлива без виховання його вокальної культури. Розвитку та охороні співацького голосу присвячено багато робіт українських педагогів, методистів вокального класу (П.Голубев, М.Донець-Тессеєр, Л.Жербіна, О.Коломоєць, В.Паюхіна, Н.Прокопенко та інших).

Однак, проблема вокального виховання майбутнього вчителя музики в умовах педагогічного вузу розроблена недостатньо. Специфіка цієї проблеми полягає в наступному:

- невелика кількість часу, що відводиться програмою вищої школи для навчання співу і основам методики навчання співу, охороні голосу;
- в цілому – середні вокальні дані студентів.

Педагог вокального класу повинен шукати такі форми навчання у вокальному класі, які змогли б оптимально забезпечити формування вокальної культури студентів музично-педагогічного факультету.

Висвітлюючи проблему формування вокальної культури, є необхідним, на наш погляд, дати визначення самого поняття “культура”. Слово “культура” етимологічно досить багатозначне. Буквально воно передає такі значення, як “обробляти, вирощувати, створювати”.

Розкриваючи сутність цього поняття, різні автори надають йому різні змістовні можливості, зокрема, відкривають його зв'язок з поняттями “культура” (П.Флоренський), пам'яті (Д.Лихачов, Ю.Лотман), символу (С.Аверинцев, О.Шпенглер), безсмертя (смерті – О.Мандельштам, Х.Борхес).

На думку Флоренського, Бахтіна, культура – в своїй основі релігійного порядку, але якщо розуміти це широко, не ставлячи рамки конкретних професіональних умов.

Ключовим явищем культури та ключовим словом про неї Флоренський вважає “канон”, бо зерном культури та зерном знань про неї є традиція – традиційні аспекти людського досвіду, що в концентрованому вигляді відображені в каноні. “Канон можна розглядати як “концентровану традицію”, “концентрований розум людства”, “художнє зображення сутності речей”, “звільнення, а не закріпачення”, “дарунок від людства художнику”[6,28].

Культура у широкому розумінні - це сукупність матеріальних і духовних цінностей, які вироблені упродовж історії людства; а у вузькому – є сферою духовного життя людини.

Російський мистецтвознавець та критик Кукаркін А.В. визначає поняття “естетична культура суспільства” – сукупність всіх естетичних (природних й створених творчою працею людини) цінностей, які приймають участь у взаємодії суспільства зі світом, намаганні його у досконалості, до повного розквіту цієї системи суспільних відносин; “естетична культура особистості” – це сукупність її здібностей відчувати, переживати й перетворювати природу, суспільне життя й саму людину за законами краси. Науковець висвітлює рівень

розвитку естетичної культури: високий, середній, низький. [2, 86].

Щодо вокальної культури, об'єкта нашого дослідження, то відома співачка і педагог Шпіллер Наталія Дмитрівна, в минулому професор та завідувача кафедрою оперної підготовки Музично-педагогічного інституту ім.Гнесіних (Москва) вважає, і ми приєднуємось до її думки, що вокальна культура – це сукупність професійного глибокого вивчення музики, освоєння різних видів вокальної техніки та робочий режим, який забезпечує високу якість співу, створює умови для виконавського довголіття. Кожне з цих положень містить в собі множину деталей, що синтезуються, переплітаються між собою, створюють рівень вокальної культури.

Вокальне виховання, на відміну від інших сфер педагогіки, має свої зовсім специфічні труднощі, пов'язані з психофізіологічним процесом звукоформування. З ряду питань теоретики, методисти, викладачі вокального класу не мають єдиних методичних принципів. Безперечно, за характером виконання, манері звуковидобування, звукоформування, звуковедення, смаку та іншим тонкощам можна розпізнати педагогічну манеру. Але, на жаль, педагогічний досвід рідко узагальнюється, акумулюється.

Незважаючи на те, що з'явилися деякі роботи, які висвітлюють чорні плями в мистецтві співу, багато чого ще жде пояснень та досліджень в області методики викладання вокального класу. Наприклад, метод оволодіння диханням – один з основних моментів у вокальній педагогіці. Характер вдиху, управління видихом, тобто вмільй розподіл запасу повітря, вирішує питання еластичності, гнучкості звуку, в значній мірі чистоті інтонації та краси тембру. Кантілена, філірування, віртуозність також залежать від вміння регулювати дихання. Тому область дихання в тій частині, де воно допомагає вірності, істинності вільного звукоформування, потребує ще методичної глибокої розробки.

Цікавим і майже не дослідженим є питання постановки артикуляційного апарату. Постановка роту має велике значення для знаходження вірного положення гортані, звільнення глотки та зручності формування голосних та приголосних.

Мануель Гарсія та Жак Дюпре мали визначену думку щодо значення постановки роту: “Дуже велике розкриття щелеп, в результаті, закріпає глотку і, відповідно, заглушає вібрацію голосу, відбираючи у голосового апарату його резонуючі можливості. Якщо губи через міру наближені, голос отримує горловий відтінок”.

Ф.Ламперті говорив, що: “В голосних “а”, “е”, “і” рот завжди повинен приймати посміхнений вид, оголяючи верхні зуби”[3].

Ці рекомендації признаних майстрів-педагогів співу показують необхідність постановки роту більше в ширину, тобто – горизонтально, ніж овально, чи вертикально. У старому випуску “Школи співу” М.Гарсія про постановку роту говориться: “Є тільки один розумний засіб руху губ: це наближати чи віддаляти їхні кутки, тобто рот повинен розкриватися горизонтально”[5,121]. Ця рекомендація дає змогу утримувати нижню щелепу від зміщення вниз, і тим самим, утримується гортань від переміщення.

Звичайно, у всіх людей різні носи, щелепи, губи, гортані, але індивідуальний підхід полягає в тому, щоб з врахуванням особливостей кожного співака, різними методичними шляхами досягати чітко виробленої функціональної манери співу.

Основою вокальної культури – є глибоке всебічне вивчення музики.

Настроєний голосовий інструмент легко піддається керівництву, але заставити себе слухати співак може тільки тоді, коли його звук змістовний. А зробити це він зможе тим краще, чим більше заглибиться в теоретичні музичні знання.

Щоб отримати можливість тісного психологічного зв'язку з творчими думками композитора, слід довго і постійно вчитися. Вивчення манери написання музики композитором відкриває шлях до пізнання стилю. На жаль, детальна розробка стилістичних особливостей виконання поки що розглянута в музикознавстві не досить повно та всебічно.

Композитори давніх часів писали для голосів в зручній теситурі, супроводжуючи легким прозорим акомпанементом. Граціозність, елітність в передачі емоцій, характерне для епохи,

визначає і ніжність звучання, легкість музичного образу. Все проходило поверхово, надавало насолоду, спокій, радість.

Стилістичні особливості класиків давніх часів, у виконанні майбутніх вчителів музики, передаються, м'яко кажучи, не зовсім точно. Та проблеми стилю вирішуються завдяки чіткому виконанню музичного тексту, легкості вокального звучання, відомої стриманості емоцій, вірному виконанню мелізмів і т.п.

З вивченням стилів інших композиторів справа ще гірша. Без сумніву, характер творчості композитора, тематика, епоха, емоційна направленість, визначають стиль виконання. Загальновідомо, що Моцарт диктує звукову стриманість і, в більшості випадків, м'якість та витонченість емоцій, що Баха слід співати дещо "відсторонено", симетрично виконуючи динамічні відтінки. В бахівських творах звук не повинен бути наповненим лишніми обертонами, а повинен бути максимально зібраним, навіть до гудкоподібності, з максимально мілким *vibrato*. Бах потребує більш наповненого проспівування четвертних, а бахівські пасажі виконуються метрично, на відміну від блискучих фігур Белліні, які проспівуються в стрімкому тяжінні до кульмінації. Глінку слід співати проникливо, просто, без нарочитої звучності, надмірної емоційної надломленості, але не зменшуючи темпераменту.

Французи потребують вишуканості та підкреслених динамічних відтінків, з щедрим застосуванням *rubato* – не тільки протягом речення, але, навіть, в рамках одного такту.

Італійська манера подачі звуку – соковита, наповнена обертонами.

Для співу російського репертуару притаманна темброва особливість, що визначена в більш глибокому *vibrato*. Ця риса російського співу надає особливого тепла голосу, але, на жаль, багато хто перебільшує використання глибокого *vibrato*. Знамените російське *vibrato* втрачає, в такому випадку, свою стилістичну основу, переходить у вульгарне качання, що приводить до звукового розщеплення і порушує чистоту інтонації.

При визначенні стилю виконання, перш за все слід звертати увагу на індивідуальний характер музики. Разом з тим,

в інтерпретації повинні знайти відображення темп епохи і умови сучасного життя. Так, російська вокальна школа при виконанні класичної музики дозволяє наповнити голос обертонами, що надають йому особливого тембрового тепла та відійти, таким чином, від інструментального звучання в бік живого людського голосу.

Для формування вокальної культури майбутніх вчителів музики, здоров'я та довголіття їх голосового апарату, велике значення має робочий режим, направлений на охорону голосу. Рання втрата голосу, чи то постійні захворювання голосового апарату - знаходяться в прямій залежності від робочого та життєвого режиму. Голос повинен бути предметом постійної уваги співака. Берегти голос – це зовсім не значить мало співати. Навпаки, співати слід постійно, рівномірно розподіляючи навантаження. Чим більше виступів, тим більше тренування. Голосова втома буде меншою, якщо весь комплекс м'язів добре натренований.

У технічних вправах “ранкової зарядки” приблизною тривалістю від 15 до 30 хвилин, з перервами між кожним видом вправ від двох до трьох хвилин, необхідно рекомендувати студентів дотримуватись суворої послідовності: від нот, які охоплюють невелику ділянку діапазону, до повного, вільного, що звучить без напруження, обсягу голосу (гами, арпеджіо, пасажі); від повільних темпів до прискорених; від середньої сили звучання до повного, але не форсованого звучання. Систематичність щоденних вправ, крім становлення і розвитку якостей художнього й технічного характеру, надає впевненості у виконавських можливостях голосового апарату й необхідного професійного досвіду – співати в будь-якому стані.

Говорячи про роботу з голосом, нам необхідно розглянути вислів “постановка голосу”. Що це значить? На що необхідно ставити голос? “Постановка голосу – як написано в музично-енциклопедичному словнику – пристосування та розвиток голосового апарату в професійних цілях. Необхідна співакам, драматичним акторам, вчителям, лекторам та іншим”[4,672]. Методика основана на координації роботи дихання, резонаторів, гортані, органів артикуляції. Мета “постановки голосу” – досягнення максимальної свободи

звукоформування, розширення діапазону голосу, збільшення його сили, яскравості та краси тембру, надання йому дзвінкості, легкості, здібності “литись” на одному диханні при мінімальних затратах м’язової енергії.

“Постановка голосу” – є об’ємним поняттям. Але, на наш погляд, його слід замінити словами “вокальне виховання”. Це широке визначення містить у собі й так звану “постановку голосу”.

В поняття вокальне виховання, звичайно, входить і розвиток вокальної техніки, якою майбутній вчитель має бути міцно озброєний для бездоганного виконання творів вокальної літератури.

Про поступовість вокального виховання чудово висловився А.Доліво: “Перша стадія вокального виховання найчастіше буває вирішальною. Нерозумною буде позиція того учня, який спокуситься привабливістю коротких шляхів до успіху. Коротких шляхів він не знайде ні у тих, хто спрямує його сили лише на опанування звукової сторони голосу, ні у тих, хто через неспроможність дати йому надійну технічну базу користуватиметься надміром молодих сил і свіжістю природного, вокального матеріалу, передчасно передражняючи темперамент учня та розпалюючи його уяву замість того, щоб терпляче й мудро виховувати гармонійне сполучення інтелектуальних та фізичних ресурсів”[1,8].

В початковому періоді вокального виховання співака поряд з детальним ознайомленням з його фізичними даними, педагог повинен знайти найбільш природний і якомога короткий шлях до глибокого вивчення його індивідуальності.

Адже педагогічна майстерність полягає не у нав’язуванні своїх методів, а в терпеливому систематичному творенні сприятливого ґрунту для свідомого, завжди критичного їх сприйняття. До загальних настанов початкового періоду додамо основні принципи поступовості й послідовності в оволодінні майстерності співу: недопустимість цілеспрямованого збільшення діапазону голосу, форсування голосу, передчасного використання непосильного репертуару, недоступного художньому сприйняттю і технічним можливостям учнів.

У вокальному вихованні необхідно керуватись, на наш погляд, такими методичними настановами:

- однорегістрове (мікстове) формування співацького звуку;
- високу позицію звучання голосу – постановка звуку в резонаторі;
- повне (мішане) співацьке дихання – постановка дихання;
- вільне положення гортані – постановка гортані, дещо занижене відносно природного;
- розкріпачення артикуляційного апарату від напруження.

Охорона тембру залежить від самого співака. Він повинен навчитися слухати самого себе й знати свої відчуття. Найчудовіший голос без загального розвитку, без формування вокальної культури лишається тільки матеріалом, дорогоцінним каменем, що потребує обробки.

Література

1. Голуб'єв П.В. Поради молодим педагогам – вокалістам. Київ: Музична Україна, 1983
2. Кукаркін А.В. Буржуазная массовая культура. М.: Політгиздат, 1985
3. Ламперті Фр. Искусство пения. М., Муз сектор, 1923
4. Музично – енциклопедичний словник. М.: Советская энциклопедия, 1991
5. Назаренко І.К. Искусство пения. М.: Музыка, 1968
6. Самойленко О.І. Музыкаведение и методология гуманитарного знания. Проблема диалога. Монографія. Одеса, “Астропринт”, 2002

Ю.О.Саунова

СУЧАСНИЙ СТАН ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ БІОЛОГІЇ

Статья посвящена современным проблемам формирования экологической культуры учителя биологии в школе.

This article is devoted to the modern problems of ecological culture forming of future Biology school-teachers.

Узагальнена характеристика періоду, що передусе початку ХХІ століття, з точки зору розвитку науково-методичного забезпечення формування екологічної культури студентської молоді, дає змогу виокремити два основних етапи:

- перший – з початку 70-х років ХХ століття науково-методичне забезпечення процесу формування екологічної культури мало за мету передачу наукових знань фундаментального і прикладного характеру, які орієнтовані на створення „екологічно чистих” технологій і методів природокористування;

- другий – з початку 90-х років ХХ століття на перший план висувається ідея формування відповідального відношення людини до природи та становлення екологічного мислення. Йде активний пошук методологічної основи адекватного процесу формування екологічної культури студентської молоді. За основу береться теза екологізації всієї системи освіти, яка має забезпечити інтерактивну взаємодію природничонаукових та гуманітарних знань, посилення гуманістичного компоненту освітнього процесу. Дослідження педагогічної феноменології екологічної культури студентської молоді вимагають якісних змін в науково-методичному забезпеченні. Мається на увазі забезпечення таких педагогічних умов формування екологічної культури особистості, які могли б пробудити і розкрити екологічну свідомість людини, а разом з нею особистісну відповідальність за все живе на землі. Провідна роль у вирішенні цієї задачі відводиться вчителю, і, насамперед вчителю біології, як провіднику сучасної гуманітарної екологічної ідеї.

У даній статті розглядається стан розробленості проблеми формування екологічної культури майбутніх вчителів біології. Зокрема, робиться акцент на аналізі напрямків і змісту науково-методичного забезпечення вищезазначеного процесу.

Питання взаємодії людського суспільства і природи є однією з найбільш актуальних проблем сучасності, успішне рішення якої залежить від рівня екологічної культури особистості та рівня громадської свідомості в цілому. На сучасному етапі відродження національно-культурного життя України, в умовах складної екологічної ситуації, що виникла в

суспільстві, фахівці, педагоги, психологи, вчені ведуть інтенсивні пошуки нового змісту, шляхів, форм і методів формування екологічної культури особистості.

Історичний аналіз причин виникнення та загострення екологічної кризи, та пошуку способів її пом'якшення поступово приводить наукову думку до необхідності широкого, та можливості всеохоплюючого залучення людства до розв'язання однієї з найболючіших, найневідкладніших проблем сучасності – охорони середовища. Як засвідчив світовий досвід, ефективною формою такого залучення є належним чином організована система екологічної освіти, яка в останні десятиріччя сформувалась у самостійну галузь педагогічної теорії і практики та виступає домінуючою сферою у формуванні екологічної культури. У контексті сказаного не можна не погодитись з російським футурологом І.В.Бестужевим-Ладой, який зазначає, що екологічна освіта сьогодні виступає тією областю, де навчання і виховання підростаючого покоління є найбільш ефективним.

Важливо наголосити на те, що у вирішенні цих завдань провідна роль належить вищим навчальним закладам, зокрема педагогічним, які здійснюють загально педагогічну та науково-методичну підготовку майбутніх вчителів, у тому числі й у галузі формування екологічної культури як обов'язкового чинника їх професійної кваліфікації. Особливо це стосується майбутніх вчителів біології, бо своєю навчально-виховною і просвітницькою діяльністю, особистісним прикладом вони впливають на поліпшення довкілля, на свідомість дитини.

На жаль, пересічна людина недостатньо підготовлена до рівня відповідальності. Молоде покоління не володіє знаннями та розумінням ролі екологічної взаємодії їхнього впливу на здоров'я людини, генофонд біосфери. Споживчий спосіб життя при низькій його якості, обмежена світоглядна культура є однією з причин екологічних негараздів.

Об'єктивно виникла потреба залучити до цього процесу всю систему навчання і виховання, провідною фігурою якої є вчитель біології.

Як свідчить аналіз літератури у підготовці вчителів біології існує декілька ключових проблем. Перша – у процесі

підготовки майбутніх вчителів біології біолого-екологічна концепція не реалізується, а декларується, в результаті – не вирішується її головна мета – формування екологічного світогляду особистості.

Корисний досвід у професійній підготовці майбутніх вчителів біології мають вищі навчальні заклади України. У 70-х роках ХХ століття у вищих навчальних закладах України велась цілеспрямована підготовка вчителів біології до природоохоронної діяльності в школі. Ці роки відзначалися також пошуками вчених, педагогів-практиків, науково-методичних підходів екологічної освіти учнів та студентів, встановленням науково-обґрунтованих відносин між людиною та навколишнім середовищем. У цей період проблеми науково-методичного забезпечення процесу формування екологічної культури стають предметом наукових досліджень і набувають постійної уваги, як з боку державних так і громадських органів влади.

Як показав аналіз літератури з цієї проблеми, дослідницька робота вчених у цей час була спрямована в основному на розповсюдження знань про природу, на констатацію фактів її знищення, тобто велась просвітницька робота. Так, у статтях, науково-методичних розробках та кандидатських дисертаціях розглядалися різні аспекти науково-природничої підготовки студентів вищих навчальних закладів України до просвітницької роботи в школі (Д.І.Трайтак, О.І.Кривицький, Н.М.Єн та інші). У другій половині 80-х років екологічна освіта в Україні стала розумітися як процес формування екологічної культури студентів вищих навчальних закладах, а науково-методичне забезпечення цього процесу зорієнтовано переважно на передачу спеціальних знань. Зокрема, цьому присвячені методичні рекомендації кандидатських дисертацій Г.Д.Панченко, Г.П.Пустовіт, С.В.Васильєва. Зміст і форми спеціально-методичної підготовки студентів педагогічних закладів до природоохоронної роботи в школі відображені в статтях учених-природознавців С.М.Глазачова, Б.Г.Юганзена, В.І.Кузнєцової, О.В.Міхеєва, І.Н.Пономарьової, В.В.Червонецького. Системі

природоохоронної освіти була присвячена докторська дисертація та монографія О.Я.Захлебного.

До науково-методичних робіт з проблеми формування екологічної культури учителя належать: монографія О.С.Сластьоніної „Екологічна освіта в підготовці учителя”(1984), докторська дисертація Е.Ю.Шапокене „Теорія і практика підготовки учителів біології до організації природоохоронної діяльності школярів”(1989).

Вивчення архівних матеріалів та науково-методичної літератури показує, що на початку 80-х років у зв'язку з ускладненням екологічної ситуації в Україні у педагогічній науці поряд з терміном „природоохоронна освіта” вводиться термін „екологічна освіта”, активізуються пошуки змісту, нових форм та методів формування екологічної культури студентів.

У 1977 році у навчальні плани природничих факультетів було введено курс „Екологія”(54 год.), зміст якого передбачав формування у майбутніх вчителів основних екологічних понять, умінь та навичок. Суттєву роль у вирішенні проблеми формування екологічної культури студентів природничих факультетів відіграли визначені і сформовані вченими-природознавцями О.М.Захлебним, І.Т.Суравегіною, Б.М.Польським головні екологічні ідеї та поняття, навколо яких були згруповані нові системи знань та пов'язані з ними види діяльності майбутнього вчителя біології.

Друга половина 80-х років характеризується подальшим підвищенням науково-педагогічних та спеціально-методичних вимог до змісту підготовки майбутніх вчителів.

Природничі кафедри ряду вищих навчальних закладів України розробляли факультативи, спецкурси та спецпрактикуми з питань охорони навколишнього середовища, покращення комплексної підготовки майбутніх вчителів біології. Їх завдання полягало в збагаченні педагогічними та методичними знаннями студентів з екологічної освіти.

Дослідженням виявлено, що у ці роки поглиблюється теоретична розробка змісту екологічної освіти студентів, визначаються шляхи його реалізації в практиці вищої школи, виділяються умови, які б забезпечували формування екологічної культури майбутніх вчителів біології. На заняттях з методики

викладання природничих дисциплін студенти „програвали” педагогічні ситуації, побудову і рішення навчально-виховних завдань, метою яких було формування у майбутніх вчителів навичок і умінь виховання екологічної культури учнів. У ході практики майбутні вчителі біології оволодівали вміннями складати плани і правильно обирати необхідні засоби охорони навколишнього середовища, проводити різні тематичні позакласні заходи. Викладачі вищих навчальних закладів насичували практичну підготовку студентів різноманітними формами роботи, професійно зорієнтованими на природоохоронну діяльність у школі [4,3-38].

Отже, у другій половині 80-х років метою екологічної освіти перестала бути лише просвітницька діяльність вчителя. Більш всього увага в цьому плані звертається на „передачу” вчителем „готових” форм спеціальних знань в області теоретичних основ фундаментальної та прикладної екології, що заважало учню в конкретній ситуації, проявляти самостійність, особистісний вибір, розумову та пізнавальну активність. Поза увагою вчителя залишалися мотиви, інтереси, особистісні задатки учня, які забезпечують його активність у ставленні до природи, спрямованість процесу формування екологічної культури особистості.

Когнітивність орієнтації методів, якими користувався в ті часи педагог, знеособлювала процес формування екологічної культури учня, і при цьому сам педагог залишався незброєним методикою цілеспрямованого формування екологічної культури, а головне, перед ним і не ставили такого психолого-педагогічного „надзавдання”.

Аналіз наукових досліджень та педагогічної практики цих років свідчить, що в країні недостатньо акцентувалась увага на необхідності формування внутрішніх орієнтирів поведінки студентської молоді, на проникненні екологічних принципів у мотиваційне „ядро” особистості. Внаслідок цього екологічні проблеми сприймаються як поява стихії, проблема самої природи. У методичній літературі екологічна культура майбутніх вчителів біології не розглядається як психологічне, інтегративне утворення особистості, до якого належать усі ті психологічні утворення, котрі сприяють прояву пізнавальної

активності. Недостатньо звертається увага на пізнавальну активність особистості, що проявляється як „я – включення” суб’єкта в процес діяльності з охорони природи. В результаті на початку 90-х років в школах України відчувався дефіцит компетентних спеціалістів і процес формування екологічної культури особистості учня більше декларувався у практиці школи.

Соціологічні дослідження тих років свідчать про недостатній рівень екологічної свідомості, зокрема школярів, про те, що поставлені цілі екологічного виховання не завжди досягалися. Так, характеризуючи принципи нового екологічного мислення, багато учнів виходили із застарілих стереотипів (49,9%), інші вважали, що природні багатства України невичерпні і це звільняє їх від обов’язку піклуватися про їх раціональне використання (10,9%). Та, головне, у школярів 90-х років між усвідомленням необхідності поглиблення екологічних знань та їх практичним застосуванням сформувалась велика дистанція.

Оцінюючи стан підготовки вчителів біології кінця ХХ століття, науковці прийшли до висновку про обґрунтування необхідності формування нового екоцентричного типу екологічної свідомості, виявити педагогічні умови ефективного викладання екологічних дисциплін, підготовки вчителя біології до організації навчально-виховного процесу в школі таким чином, щоб сформувати в учнів способи взаємозв’язку, які забезпечать можливості перетворення біосфери в ноосферу.

Отже, є очевидним, що провідна роль в цьому процесі відводиться вчителю. Як сказав академік М.М.Мойсеєв: „Сьогодні від вчителя в першу чергу... залежить не тільки доля цивілізації, але й збереження людини на планеті”[3, 9].

До середини 90-х років у нашій країні в освітній політиці було зроблено висновок щодо розвитку вищої школи, де було конкретизовано напрямки розвитку, сутність яких включає в себе тріаду: цілісність, екологізація і гуманізація. Було зроблено також висновок щодо реформування вузівської освіти. В умовах реформування народжується нова парадигма освіти, яка передбачає перехід від домінуючого в останнє десятиліття екстенсивного, інформаційно-репродуктивного

навчання до інтенсивно-фундаментального. Останнє орієнтоване на міждисциплінарні і проблемно зорієнтовані форми діяльності, що спираються на системне мислення та еволюційно-синергетичний підхід. Тому зараз йде інтенсивний пошук оптимального вибору цієї роботи. Один із варіантів його, на думку М.М.Мойсеєва, полягає в тому, що спрямованість до нової цивілізації повинна реалізуватися через коеволюцію (рівнобіжну, спільну, взаємозалежну еволюцію людства і природи) людського суспільства. Коеволюція є розв'язкою низки протиріч у тріаді екології, моральності і політики, як узгодження і „стратегії природи”, і „стратегії розуму”. Так як реальні закономірності і темпи еволюції біосфери та людського товариства надзвичайно різняться, то фактично мова йде про глибоку зміну поведінки суспільства стосовно природи, підпорядкування суспільства екологічному імперативу [2,35].

Звідси головним завданням реформування вищої школи є гуманітаризація освіти, під якою розуміється перехід від технологічно-технократичної моделі освіти до формування екологічної, тому що лише гуманітарно освічена людина може продуктивно розуміти основи природознавчих знань, використовуючи їх на практиці з метою доцільної й ефективної зміни навколишньої дійсності і на благо людини й природи. Як зазначає В.Налімов, у цьому й полягає мета навчання у вузі, який повинен готувати не вузького спеціаліста, а інтелігентну людину, особистість, що уміє мислити екологічно і бути стурбованою долями світу [4,20-24].

Гуманізація освіти взагалі трактується як спрямованість її мети, змісту, форм і методів на гармонійний розвиток особистості, розвиток творчих здібностей студентів [5].

Нові ціннісні орієнтації у вищій освіті концентруються також і у сучасних підходах до підготовки майбутніх вчителів біології, де ставиться завдання спрямувати теоретичні основи гуманізації професійної підготовки на практико-зорієнтований характер для того, щоб вони змогли стати початком реконструкції системи цінностей вчителя у бік особистісно-зорієнтованої освіти. Така спрямованість освітнього процесу сприяє ефективному формуванню екологічної культури майбутніх вчителів біології. Оскільки тільки через

сформованість усіх структурних компонентів екологічної культури усвідомлюється значущість збереження природного і навколишнього середовища взагалі. Водночас аналіз наявних наукових праць і спеціальних досліджень дає підстави для висновку, що вченими ще недостатньо приділено уваги проблемі формування екологічної культури майбутніх вчителів біології засобами особистісно-зорієнтованого навчання. Практично відсутні науково-методичні основи формування ціннісно-цільових аспектів вищезазначеного процесу, які сьогодні є системно-твірним фактором особистісно-зорієнтованого навчання. Недостатнє висвітлення означених вище питань у педагогічній науці дозволяє нам констатувати, що сучасна професійна підготовка майбутніх вчителів біології не задовольняє повною мірою потреби, пов'язані з життєдіяльністю людини в екстремальних умовах сьогодення.

Активний період розробки науково-методичного забезпечення процесу формування екологічної культури майбутніх вчителів біології умовно можна розділити на два етапи. Перший – пов'язаний із забезпеченням просвітницької діяльності вчителя в школі, яка орієнтована на передачу наукових знань фундаментального й прикладного характеру. В результаті чого на практиці у дітей сформувалась значна дистанція між рівнем теоретичних знань і усвідомленням особистісних практичних дій по попередженню екологічних проблем. Другий етап – розпочався з обґрунтуванням нової гуманістичної політики в області екологічної освіти, сутність якої полягає у формуванні нового екоцентриського типу свідомості. Це має створити у майбутньому рівнобіжну, спільну, взаємозалежну еволюцію людства і природи. Науково-методичне забезпечення цього етапу передбачає перехід від екстенсивно-інформаційно-репродуктивного характеру засобів навчання, до засобів інтенсивно-фундаментального характеру. Останні спираються на проблемно-зорієнтовані форми діяльності.

Науковцями встановлено, що особистісно-зорієнтований підхід до формування екологічної культури майбутніх вчителів є оптимальним. Водночас на практиці відсутнє науково-методичне забезпечення цього процесу.

Література

1. Кондрашова Л.В. Проблеми вищої школи у світі національної доктрини розвитку освіти України // Вища освіта України, 2003
2. Моисеев Н.Н. Экология человечества глазами математика (Человек, природа и будущее цивилизации). – М.: Мол. гвардия, 1988
3. Моисеев Н.Н. О системе „учитель” // Экология и жизнь, 2000
4. Налимов В.В. В поисках иных смыслов. – М.: , 1993
5. Щекина Н.Б. Проблемы экологического образования и воспитания учащихся в педагогической теории и практике школы Украинской ССР (1960-1980 гг.): Дис... канд. пед. наук: 13.00.09 / Харьковський пед. ун-т ім. Г.С.Сковороды. – Х., 1990

О.Б.Потапенко

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ЛЮДСЬКОЇ ОСОБИСТОСТІ В ТВОРАХ УКРАЇНСЬКИХ МИСЛИТЕЛІВ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХVІІІ СТОЛІТТЯ

В статті розглядається проблема формування нравственной личности путем воспитания и образования как необходимого условия реализации счастливой жизни.

In clause the problem of formation of the moral person through education and education as achievement, necessary a condition, of happy life is considered.

Своєрідність історичної ситуації на Лівобережній Україні в цей час відзначається загальною політичною стабілізацією, припиненням спустошливих нападів польської шляхти і кримських татар. Театр воєнних дій поступово перемістився на південь і на схід. І як результат, в регіоні почалося соціально-економічне піднесення, розвиток торгівлі, товарного виробництва, що в свою чергу призвело до розширенню міст, зростанню промислів і мануфактур.[3,30] Такі суттєві зміни в соціально-політичному житті суспільства визвали велику потребу в освічених людях, головним чином,